

УДК 371

О. ЛАВРЕНТЬЄВА

Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет»

СПЕЦКУРС «ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ТВОРЧОСТІ ВЧИТЕЛЯ» ЯК ЗАСІБ СТАНОВЛЕННЯ СКЛАДОВИХ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

У статті подаються підходи до визначення сутності професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя; розглядаються питання змісту міждисциплінарного спецкурсу, у який закладено становлення складових професійно-педагогічної культури фахівця.

Ключові слова: майбутній учитель, професійно-педагогічна культура, професійна підготовка, спецкурс.

Постановка проблеми. Сьогодні у суспільстві відбуваються глибокі та динамічні зміни, які спричиняють зростання соціальної ролі особистості. Кінцевою метою школи стосовно суспільства є підготовка людини, яка вміє працювати творчо, мислити нестандартно, здатна нести відповідальність за власні вчинки, оцінювати сучасні умови розвитку суспільства та свою участь у цьому процесі. Суспільству потрібні фахівці високого творчого потенціалу, спроможні заглиблюватися в сутність ідей і втілювати їх у життя. Не випадково держава висуває перед системою освіти завдання пошуку шляхів і чинників формування і розвитку інноваційної особистості засобами навчального процесу на основі стимулювання в неї інтересу до знань, удосконалення культури мислення, вироблення умінь самостійно орієнтуватися у суспільстві, гнучко й оригінально підходити до вирішення життєвих проблем, знаходити найдоцільніші засоби здійснення взаємодії та співпраці з іншими. Процес формування творчої особистості учня неможливо відокремити від творчого розвитку того, хто його навчає й виховує.

Основні положення професійної підготовки вчителя, окреслені в Конституції України, Національній доктрині розвитку освіти, Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», Державній програмі «Вчитель», знайшли своє втілення у такому стратегічно важливому документі, як «Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір» (2004 р.). Сучасний стан проблеми професійної підготовки вчителя характеризується пошуками концепцій педагогічної освіти, що спрямовуються на становлення основ його професійно-педагогічної культури, а підготовка розглядається як адекватна змісту і процедурі майбутньої професійної діяльності й відповідає психологічній природі педагогічної праці.

Аналіз публікацій. Жодна інша професія не ставить таких вимог до фахівця, як професія педагога. Суспільство вбачає в учителі не тільки неповторну особистість, носія загальнолюдських цінностей, глибоких і різноманітних знань і високої культури, а й прагнення до втілення в собі людського ідеалу. Самодостатній учитель, у розумінні В. Сухомлинського, наділяється такими позитивними рисами, як освіченість, педагогічний такт, доброзичливість, відчуття прекрасного. Творчого вчителя характеризують такі риси, як постійний пошук оптимальних педагогічних рішень, здатність бачити проблеми, виявляти суперечності, творча фантазія, альтернативність і критичність мислення, високий рівень загальної культури. Ці загальні орієнтири окреслили у своїх працях Ш. Амонашвілі, О. Абдулліна, О. Дубасенюк, І. Зязюн, Н. Кузьміна, В. Сластьонін, В. Сухомлинський та ін. Питання змісту професійної підготовки майбутнього вчителя

розкрили А. Алексюк, В. Андрущенко, Є. Бондаревська, Л. Вяткін, О. Глузман, Т. Іванова, Л. Кондрашова, Л. Нечепоренко, Л. Рувинський, Л. Хомич та інші.

Таким чином, сучасні вимоги до вчителя зумовлюють перегляд традиційних уявлень про зміст його підготовки, використання інноваційних технологій його професійного становлення. Немаловажне значення при цьому приділяється варіативним складовим професійної підготовки, що мають забезпечити входження майбутнього вчителя, його розвиток і адаптацію до творчої педагогічної діяльності.

Метою статті є окреслення одного з підходів до становлення складових професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя в системі його професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Професія «вчитель» охоплює такі поняття, як вихователь, вихователь, наставник, людина, яка має незаперечний авторитет у певному виді діяльності. Окрім того, учитель ще й актор, і режисер, і постановник, і технік свого щоденного навчання і спілкування з учнями. Учителю мають бути притаманні такі якості, як організованість, широка ерудиція, прагнення перетворити свій клас у справжню творчу майстерню. Короткий огляд історичної і сучасної літератури дає можливість сформулювати модель сучасного вчителя як людини розумної, висококультурної, освіченої, доброї, вольової, обдарованої.

В. Буряк розглядає *педагогічну професію* як соціальний механізм, створений суспільством для забезпечення потреби у прямій і цілеспрямованій передачі соціального досвіду від старших поколінь молодшим за рахунок локалізації її у певному виді професійної діяльності, і призначений для «виробництва» членів суспільства, котрі володіють певними суспільно-необхідними особистісними характеристиками [1, с. 24].

Кожна професія передбачає набір необхідних особистісних якостей, які, інтегруючись у структурі особистості, створюють той чи інший рівень її професійної культури. Специфіка ж професійної культури визначається головним чином своєрідністю діяльності, широким спектром функцій, компетенцій, що покладаються на фахівця.

Беручи до уваги суперечливий, діалектичний характер людської діяльності, *професійна культура* розглядається В. Гриньовою як певний ступінь оволодіння професією, тобто певними способами та прийомами вирішення професійних завдань на основі сформованої духовної культури особистості [2]. З огляду на це слід зауважити, що поняття «професійна культура педагога» та «педагогічна культура» не тотожні, оскільки педагогічна культура характеризує культуру педагогічної діяльності, яка здійснюється не лише педагогічними працівниками.

Педагогічна діяльність як складна динамічна система має свою специфічну структуру, до складу якої входять численні елементи. Уперше питання про структуру педагогічної діяльності було розглянуто Н. Кузьміною, якою було введено й обґрунтовано необхідність гностичного, конструктивного, організаторського, комунікативного елементів професійної діяльності вчителя [3]. А. Щербаков доповнює цю структуру інформаційним, розвивальним, орієнтаційним та мотиваційним компонентами [5, с. 42]. Наявність на сьогодні розмаїття підходів до структури педагогічної діяльності (О. Абдулліна, В. Бондар, В. Буряк, Ф. Гоноболін, В. Гриньова, Н. Гузій, М. Євтух, Т. Ільїна, І. Зязюн, Л. Кондрашова, Л. Нечепоренко, І. Огородніков, О. Рудницька, В. Сластьонін, Г. Троцько та інші) підтверджує уявлення про неї як про складний системний об'єкт, що перебуває в складних зв'язках з усіма соціальними інститутами й чинить вирішальний вплив на розвиток суспільства.

Одним з центральних завдань вищого навчального закладу є створення, збереження та передача педагогічної культури як соціального феномену та формування її як якості особистості в майбутніх педагогів. Таке завдання обумовлюється специфікою педагогічної діяльності, яка опосередковується історично сформованим соціокультурним комплексом даного суспільства, що визначає цілі, зміст, сутність, конкретні форми і методи професійної діяльності.

В. Гриньова [2] розглядає професійну культуру педагога як результат сформованості його духовної культури й як результат його професійно-педагогічної діяльності. *Професійно-педагогічна культура* визначається як діалектична інтегрована єдність педагогічних цінностей: цінностей-цілей і цінностей-мотивів; цінностей-знань; технологічних цінностей; цінностей-властивостей; цінностей-відношень. Вони є свого роду осями координат, на основі яких окреслюється модель професійно-педагогічної культури, які спрямовують і коригують у соціальному, духовному, професійному, особистісному просторі діяльності педагога, його перфекціонізм. Указані цінності є структурними (відносно-статичними) компонентами, які гармонійно пов'язані з функціональними (процесуальними) компонентами [4, с. 356]. Функціональні компоненти забезпечують реалізацію професійно-педагогічної культури, її функцій – пізнавальної, гуманістичної, виховної, комунікативної, діагностичної, нормативної та захисної [4, с. 360].

Успішність професійно-педагогічної діяльності забезпечують сформовані показники, такі якості вчителя, як: професійно спрямовані параметри (любов до учнів і професії, відданість своїй справі та ін.); інтелектуальні параметри (гнучкість, варіативність, самостійність мислення, увага, уява тощо); індивідуально-психологічні якості (стриманість, вимогливість, спостережливість тощо); соціально-психологічні якості (повага до людини, комунікативність, справедливість тощо) [4, с. 360].

Сутність педагогічної культури В. Буряк убачає в інтегративній характеристиці педагогічного процесу, який включає єдність як безпосередньої діяльності людей з передачі накопиченого соціального досвіду, так і результатів цієї діяльності, закріплених у вигляді знань, умінь, навичок і специфічних інститутів такої передачі від одного покоління до іншого [1].

На думку В. Буряка, *структуру педагогічної культури* варто представити за допомогою блокового методу й виділити в ній когнітивний, поведінковий та інституціональний блоки [1, с. 49].

Когнітивний блок включає педагогічні знання, погляди й ідеї, у своїй конкретності становить нерозривну єдність двох складових – актуальної культури й культури накопиченої, або культури пам'яті. Актуальна педагогічна культура включає знання про ті форми й методи трансляції соціального досвіду, які реально функціонують у сучасному суспільстві; культура пам'яті зберігає інформацію про колишні форми й методи передачі суспільного досвіду, які нині не застосовуються у практиці навчання та виховання. Однак обидві складові в процесі педагогічної діяльності взаємодіють і взаємодоповнюють одна одну. Поведінковий блок педагогічної культури включає відповідні норми, цінності, звичаї та традиції, оскільки будь-яка культура завжди має соціально-історичний характер. Норми ж педагогічної культури виступають у явній і письмовій зафіксованій формі, визначають як підготовку педагога, так і його подальшу діяльність. Інституціональний блок визначає можливості реалізації педагогічної культури через різні соціальні інститути, у тому числі навчальні заклади [1].

Функціями педагогічної культури, у підході В. Буряка, виступають: функція трансляції соціального досвіду; регулятивна, яка коригує поведінку того, хто навчає, а також якісні показники того, кого навчають, у процесі трансляції соціального досвіду; знакова; аксіологічна; творча функції [1].

Як бачимо, існує чимало підходів до трактування професійно-педагогічної культури, визначення показників її сформованості, при цьому високий рівень професіоналізму вчителя завжди характеризується розвинутою здатністю до вирішення професійних завдань і розвиненим професійним мисленням.

Таким чином, варто зробити висновок про те, що *професійно-педагогічна культура* – це міра й спосіб творчої самореалізації особистості педагога в різноманітних видах педагогічної діяльності, спрямованої на освоєння, передачу та створення педагогічних цінностей і технологій.

Процес професійної підготовки майбутнього вчителя зорієнтований на формування і розвиток складових його професійно-педагогічної культури. Побудова системи навчального процесу перш за все виходить із загальних завдань вищої освіти та професійної підготовки фахівця даного профілю. Відтак, система навчального процесу у ВНЗ є підсистемою, ієрархічно підпорядкованою системі освіти даного суспільства та, у свою чергу, перебуває у прямих та опосередкованих зв'язках з галузевою наукою, частковими методиками. Ці зв'язки визначають провідні методи, форми, засоби організації навчального процесу, що підпорядковуються цілям професійної підготовки.

Особливість організації навчального процесу у вищій школі сьогодні означає необхідність реалізації всіх функцій, що забезпечується введенням трьох основних циклів підготовки фахівця: гуманітарної та соціально-економічної; природничо-наукової; професійної та практичної підготовки. Та, крім того, розподілом навчального навантаження на нормативну та варіативну частини.

В умовах перегляду змісту професійної підготовки майбутнього вчителя особливої актуальності набувають курси, що створюються на межі кількох навчальних дисциплін і дозволяють сформувати у студентів важливі професійні ідеї, прагнення, потреби і переконання, які у подальшому стануть опорою в побудові професійно-педагогічної культури. До таких спецкурсів належить «Формування професійної творчості вчителя», який викладається студентам початкових курсів у Криворізькому педагогічному інституті.

Метою курсу є формування у студентів мотивів до творчої професійної діяльності, потреб у творчому підході до вирішення професійних проблем й удосконаленні творчих можливостей, закладання теоретичних основ професійної творчості, озброєння способами й прийомами творчої роботи.

Завданнями курсу визначено:

- забезпечити усвідомлення студентами сутності творчої діяльності, її психофізіологічних основ, специфіки педагогічної творчості вчителя, її рівнів та критеріїв;
- надати знання рис творчої особистості у різних сферах професійної діяльності вчителя-професіонала;
- сформувати складові педагогічної техніки, прийоми творчої діяльності, основи культури педагогічного спілкування;
- сприяти розвитку професійно-педагогічної культури майбутніх учителів.

В основі змісту спецкурсу покладені праці Ш. Амонашвілі, І. Беха, В. Гриньової, І. Зязюна, Л. Кондрашової, К. Роджерса, С. Сисоєвої, В. Сухомлинського, що зумовило впровадження і застосування антропологічного, гуманістичного, системно-діяльного і рефлексивного підходу до організації навчальних занять.

Навчальним планом передбачено 36 лекційних годин, проте, враховуючи той факт, що педагогічна діяльність за своєю природою технологічна, провідними методами засвоєння змісту обрано: лекцію-діалог, лекцію зі зворотнім зв'язком, бінарну лекцію, відео-метод. Таким чином, процес становлення професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя розглядається як вирішення різноманітних педагогічних завдань (аналітико-рефлексивних, конструктивно-прогностичних, організаційно-діяльнісних, оцінно-інформаційних, корекційно-регульовальних), поданих у навчальному матеріалі. Цінності ж педагогічної культури мають засвоюються студентами у процесі діяльності з аналізу провідних педагогічних ідей, життя й творчості педагогів-новаторів, новітніх підходів до організації навчального процесу в Україні і за кордоном. Засвоюючи цінності педагогічної культури студент повинен навчитися їх перетворювати, інтерпретувати й привласнювати відповідно особистісним якостям і намаганням.

Важливою ідеєю спецкурсу є думка про те, що педагогічна культура є сферою творчого здобутку та реалізації педагогічних здібностей особистості, що формує свої індивідуальні сили й опосередковує процес присвоєння моральних, естетичних, пра-

вових й інших відносин, тобто, впливаючи на інших, аналізуючи досвід інших, створює себе, визначає свій власний розвиток.

Навчально-тематичний план курсу «Формування професійної творчості вчителя» побудовано за модульним принципом.

Модуль 1. Сутність і специфіка творчої педагогічної діяльності вчителя

1. Сутність та специфіка педагогічної творчості.
2. Основи творчості особистості.
3. Структура творчої особистості вчителя.
- 4,5. Моделі розвитку творчої особистості вчителя.
- 6,7. Гуманна педагогіка як засіб створення творчого освітнього середовища.
8. Індивідуальний стиль професійної діяльності вчителя і його вплив на формування креативного середовища навчального закладу.
9. Діагностика творчого освітнього середовища.

Модуль 2. Технології творчої педагогічної діяльності вчителя

1. Педагогічна техніка в творчій діяльності вчителя.
2. Професійно-педагогічна культура вчителя.
3. Готовність учителів до педагогічної творчості.
4. Технології співробітництва й співтворчості вчителів і учнів у навчально-виховному процесі.
5. Готовність вчителя до творчої реалізації технологій особистісно-орієнтованого навчання.
- 6,7. Педагогічне проектування у системі роботи вчителя-професіонала.
8. Технології професійно-творчого розвитку особистості майбутнього вчителя.
9. Самооцінка і педагогічна рефлексія та їх роль у підготовці майбутнього вчителя до творчої роботи.

Передбачено певний обсяг самостійної роботи, спрямованої на конкретизацію складових професійно-педагогічної культури. Серед них: есе «Яким я уявляю сучасного вчителя»; розробка двох-трьох варіантів творчих ситуацій, складання двох-трьох творчих задач за темою уроку; підбір двох-трьох виховних ситуацій для учнів за актуальними матеріалами ЗМІ; розробка форм і методів управління і самоуправління творчою навчальною діяльністю учнів на уроках; розробка тем навчальних проєктів (до 10); створення списку форм проведення нестандартних уроків; списку посилань на електронні ресурси для вчителів з обраної спеціальності; написання есе за відеолекцією Ш. Амонашвілі «Психологія і педагогіка розвитку»; складання програми власного професійного творчого розвитку.

Ураховуючи поки що обмежений понятійний апарат студентів початкових курсів, подача матеріалу не повинна базуватися на тлумаченні основних категорій педагогіки, а передбачати ознайомлення, окреслення основних педагогічних ідей, технологій, тенденцій тощо з метою становлення стійкої мотивації до формування професійно-педагогічної культури.

Висновки. Професійно-педагогічна культура майбутнього вчителя є мірою й способом творчої самореалізації його особистості в різноманітних видах педагогічної діяльності, спрямованої на освоєння, передачу та створення педагогічних цінностей і технологій. Її становлення і розвиток відбувається у системі професійної підготовки майбутнього вчителя, при цьому значний вплив мають курси, які ґрунтуються на міждисциплінарних підходах до формування важливих рис особистості фахівця.

Список використаних джерел

1. Бурак В. К. Педагогічна культура: теоретико-методологічний аспект / Володимир Костянтинівич Бурак. – К. : Деміур, 2005. – 232 с.
2. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Гриньова Валентина Михайлівна. – Х., 2000. – 520 с.

3. Кузьмина Н. В. Методы системного педагогического исследования / Нина Васильевна Кузьмина. – Л. : Изд. ЛГУ, 1980. – 172 с.

4. Лекції з педагогіки вищої школи : навч. посіб / ред. В.І. Лозової. – Х. : ОВС, 2006. – 496 с.

5. Щербаков А. И. Психологические основы формирования личности советского учителя / Александр Ильич Щербаков. – Л. : Просвещение, 1971. – 352 с.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2012.

Лаврентьева Е.

Криворожский педагогический институт ГВУЗ «Криворожский национальный университет», Украина

**СПЕЦКУРС «ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ТВОРЧЕСТВА УЧИТЕЛЯ»
КАК СРЕДСТВО СТАНОВЛЕНИЯ СОСТАВЛЯЮЩИХ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-
ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА**

В статье подаются подходы к определению сущности профессионально-педагогической культуры будущего учителя; рассматриваются вопросы содержания междисциплинарного спецкурса, в который заложено становление составляющих профессионально-педагогической культуры специалиста.

Ключевые слова: будущий учитель, профессионально-педагогическая культура, профессиональная подготовка, спецкурс.

Lavrentieva O.

Pedagogical Institute HVUZ «Krivoy Rog National University», Ukraine

**SPETSKURS «FORMATION OF PROFESSIONAL CREATIVITY OF THE TEACHER» AS MEANS
OF FORMATION OF COMPONENTS OF IS PROFESSIONAL-PEDAGOGICAL CULTURE
OF THE FUTURE TEACHER**

In article approaches to definition of essence of is professional-pedagogical culture of the future teacher move; questions of the content of an interdisciplinary special course in which formation of components of is professional-pedagogical culture of the expert is put in pawn are considered.

Keywords: future teachers, professional and pedagogical culture, training, special course.